

ջիանի Ն. 1996, էջ 40-42): Սակայն այսօր արդեն, հենց նույն արշավախմբի ձեռք բերած տվյալներից պարզ է, որ ռազմավարական առումով բացառիկ դեր ունեցած այս ամբողջն ու նրա մերձակայքն իրենց նշանակությունը պահպանել են Վանտոսայի թագավորության անկումից հետո էլ և, դատելով քննարկվող տարածքում պեղումների ընթացքում հայտնաբերված ու որոշակի ժամանակագրական սահմաններ ցուցանող նյութերից, նշանակալի դեր խաղացել և՛ Երվանդունիների թագավորության տարիներին, և՛ աքեմենյան գերիշխանության ընթացքում, և՛ հելլենիստական ժամանակաշրջանում, և՛ Արտաշեսյանների հարստության օրոք:

ՀԱՍԳԻՏԱԿԱՆ ԱՂՅՈՒՄԱԿՆԵՐԻ ՑԱՆԿ

ԱՂՅՈՒՄԱԿ 1

Մերձավոր Արևելքի քարտեզը (մ.թ.ա. 1-ին հազարամյակի 1-ին կես):

ԱՂՅՈՒՄԱԿ 2

1. Գեղիովտի վանտոսայան (ուրարտական) քարայր-դամբարանի ընդհանուր տեսքը: 2. Հատակագիծը: 3. Ուղղահայաց կտրվածքը:

ԱՂՅՈՒՄԱԿ 3

Գեղիովտի քարայր-դամբարանի առաջին սրահի ընդհանուր պատկերը պեղումներից հետո:

ԱՂՅՈՒՄԱԿ 4

1. Վան: Խորխորյան մեծ քարայրի հատակագիծն ու կտրվածքը (Пиотровский Б. 1959, էջ 210, նկ. 58):

2. Վան: «Նավթ-քույու» քարայրի հատակագիծն ու կտրվածքը (Пиотровский Б. 1959, էջ 212, նկ. 60):

ԱՂՅՈՒՄԱԿ 5

1. Վան: Խարխարյան փոքր քարայրի հատակագիծն ու կտրվածքը (Пиотровский Б. 1959, էջ 211, նկ. 59):

2. Վանի ժայռի հյուսիսային քարայրի հատակագիծն ու կտրվածքը (Пиотровский Б. 1959, էջ 216, նկ. 64):

ԱՂՅՈՒՄԱԿ 6

1. Պալու: Բարայր I (Charlsworth M. 1980, էջ 91-97):

2. Պալու: Բարայր II (Koroğlu K. 1996, էջ 38-39, նկ. 6):

3. Պալու: Բարայր III (Sevin V. 1994, էջ 58-67):

ԱՂՅՈՒՄԱԿ 7

1. Վան: «Զինանոցին» կից քարայրի հատակագիծն ու կտրվածքները (Казнаков А. 1917, էջ 28-32, աղ. I և II):

2. Վանի ժայռի վերին հարթակի հատակագիծն ու կտրվածքը (Пиотровский Б. 1959, էջ 213, նկ. 61):

ԱՂՅՈՒՄԱԿ 8

Վան: «Իչկալա» քարայրի հատակագիծն ու կտրվածքը (Пиотровский Б. 1959, էջ 214, նկ. 62):

ԱՂՅՈՒՄԱԿ 9

1. Թանրիվերմիշ (Խարբերդի շրջան): Քարայր I (Koroğlu K. 1996, էջ 44, նկ. 8):
2. Թանրիվերմիշ: Քարայր II (Koroğlu K. 1996, էջ 43-45, նկ. 8):
3. Թանրիվերմիշ: Քարայր III (Koroğlu K. 1996, էջ 43-45, նկ. 8):
4. Մանազկերտ (Կալեքոյ) (Öğün B. 1978, էջ 639, նկ. 2):
5. Ջյոկրեկեն (Քերանի ջրամբարի մոտ) (Sevin V. 1989, էջ 456, նկ. 14):
6. Զյուրդումեկիք (Էլյազըղի մոտ) (Sevin V. 1987, էջ 10, նկ. 32):
7. Հաջիսելի (Խարբերդի մոտ) (Sevin V. 1987, էջ 287, նկ. 18):

ԱՂՅՈՒՄԱԿ 10

Վանի ժայռի հարավ-արևմտյան կողմի «մեծ քարայրի» հատակագիծն ու կտրվածքը (Пиотровский Б. 1959, էջ 215, նկ. 63):

ԱՂՅՈՒՄԱԿ 11

1. Մակու: Սանգարի գյուղի մոտ գտնվող քարայրի հատակագիծն ու կտրվածքը (Kleiss W. 1976, էջ 28-43, նկ. 6):
2. Կալե Հոդար քարայրի հատակագիծն ու կտրվածքը (Հովհաննիսյան Կ. 1996, էջ 152, աղ. 35, նկ. Բ):

ԱՂՅՈՒՄԱԿ 12

1. Դոդուբայազետ (Пиотровский Б. 1959, էջ 238, նկ. 76, UMC FM 1991, էջ 124, նկ. 6)
2. Ալիշար (Пиотровский Б. 1959, էջ 218, նկ. 66)

ԱՂՅՈՒՄԱԿ 13

Կայալիդերեի քարայրի (Մշո դաշտ, Վարդո քաղաքի մոտ) հատակագիծն ու կտրվածքները (Burney C. 1996, էջ 55-111; Հովհաննիսյան Կ. 1996, էջ 152, աղ. 35, նկ. Ա, էջ 180-181):

ԱՂՅՈՒՄԱԿ 14

Գեղիովտի քարայր-դամբարանից հայտնաբերված սպառազինության մնուշներ:
1. Երկաթե ակինակ: 2,3. Երկաթե նիզակներ: 4. Բրոնզե կապարճի մնացորդներ (վերակազմություն): 5. Երկմետաղյա ճարմանդ՝ զլխարկաձև վերնամասը բրոնզից, մերակը՝ երկաթից:

ԱՂՅՈՒՄԱԿ 15

1-4. Գեղիովտի քարայր-դամբարանից հայտնաբերված ձիասանձերի մնացորդներ (Փիլիպոսյան Ա., Խաչատրյան Լ. 1995, էջ 88, աղ. 2, նկ. 1-3):

ԱՂՅՈՒՄԱԿ 16

1-5. Մարտակառքի անիվների անուրաձև բրոնզե ամրակներ Գեղիովտի քարայր-դամբարանից (Փիլիպոսյան Ա., Խաչատրյան Լ. 1995, էջ 89, աղ. 3, նկ. 3):

ԱՂՅՈՒՍԱԿ 17

1-4. Մարտակառքի անիվների անուրաձև բրոնզե ամրակներ, յուրաքանչյուրը երկուական երկաթե գամերով (պատահական գտածո) (Merhav R., Seidl U. 1991, էջ 64-65, նկ. 3a-b):

ԱՂՅՈՒՍԱԿ 18

Մարտակառքի անիվները սոնուն ամրացնող պահանակներ:

1. Արևմտյան Հայաստան (պատահական) (Merhav R., Seidl U. 1991, էջ 58, նկ. 6):
2. Գեղիովտի քարայր-դամբարան (Փիլիպոսյան Ա., Խաչատրյան Լ. 1995, էջ 89, աղ. 3, նկ. 2): 3,5. Պատահական (Merhav R., Seidl U. 1991, էջ 66): 4. Մալամիս (դամբարան 79) (Merhav R., Seidl U. 1991, էջ 57, նկ. 5): 6-9. Պատահական (Merhav R., Seidl U. 1991, էջ 60-61, նկ. 7): 10,11. Գեղիովտի քարայր-դամբարան (Փիլիպոսյան Ա., Խաչատրյան Լ. 1995, էջ 97, աղ. 11, նկ. 5):

ԱՂՅՈՒՍԱԿ 19

Գեղիովտի քարայր-դամբարանից հայտնաբերված մարտակառքի մասեր:

- 1,2. Առեղի եղջուրաձև բրոնզե հարմարանքներ (Փիլիպոսյան Ա., Խաչատրյան Լ. 1995, էջ 90, աղ. 4, նկ. 1,3): 3. Փականաձև բրոնզե հարմարանք մարտակառքի առեղը թափքին ամրացնելու համար (Փիլիպոսյան Ա., Խաչատրյան Լ. 1995, էջ 89, աղ. 3, նկ.1): 4,5. Առեղի կիսագլանաձև բրոնզե մասեր (Փիլիպոսյան Ա., Խաչատրյան Լ. 1995, էջ 90, աղ. 4, նկ. 4):

ԱՂՅՈՒՍԱԿ 20

Վանտոսայան (ուրարտական) և ասսուրական մարտակառքերի օրինակներ:

1. Կալախ (Նիմրուդ): Ասսուրական արքայական մարտակառք (Merhav R., Seidl U. 1991, էջ 55, նկ. 3): 2. Անուրաձև զույգ ամրակներով վանտոսայան (ուրարտական) մարտակառքի անիվ (վերակազմություն) (Merhav R., Seidl U. 1991, էջ 62-63, նկ. 8/2): 3. Վաղ վանտոսայան (ուրարտական) մարտակառք (Merhav R., Seidl U. 1991, էջ 54, նկ. 2): 4. Ասսուրական մարտակառքի ձիեր (Merhav R. 1991, էջ 78-79, նկ. 10): 5. Վանտոսայան (ուրարտական) մարտակառքի թափք, անիվներին անուրաձև զույգ ամրակներով (Taşyürek O. 1975, աղ. 32): 6-8. Վանտոսայան (ուրարտական) մարտակառքեր (Wartke R.-B. 1993, էջ 78, նկ. 31-32, էջ 97, նկ. 42):

ԱՂՅՈՒՍԱԿՆԵՐ 21-22

Գեղիովտի քարայր-դամբարանից հայտնաբերված գահավորակների բրոնզե ոտքեր (Փիլիպոսյան Ա., Խաչատրյան Լ. 1995, աղ. 6)

ԱՂՅՈՒՍԱԿՆԵՐ 21-23

Վանտոսայան (ուրարտական) և ասսուրական կահույքի նմուշներ:

1. Ասսուրական գահավորակի մաս (Hrouda B. 1965, նկ. 145 f): 2. Թոփրաք-կալե (Վան) (Akurgal E. 1968, նկ. 55): 3. Ալթըն-թեփե (Ozgüç T. 1969, 15 65-72, աղ. XIX): 4. Ադանա (Taşyürek O. 1975, աղ. 21): 5. Պատահական (Merhav R. 1991, էջ 248-249, նկ. 2/2): 6. Ալթըն թեփե (Пиотровский Б. 1962, էջ 54, նկ. 25): 8,10. Ադիլջևազ (Արծկե) (İşik C. 1986, նկ. 7,8): 9. Ալթըն թեփե (դամբարան III) (Kyrieleis H. 1969, նկ. 3):

ԱՂՅՈՒՄԱԿՆԵՐ 24-27

Գեղիովտի քարայր-դամբարանից հայտնաբերված կահույքի բրոնզե տարրեր մասեր (Փիլիպոսյան Ա., Խաչատրյան Լ. 1995, աղ. 7-8):

ԱՂՅՈՒՄԱԿ 28

Վանտոսայան (ուրարտական) և ասսուրական աշտանակներ:

1,2. Գեղիովտի քարայր-դամբարանից (Փիլիպոսյան Ա., Խաչատրյան Լ. 1995, աղ. 8, նկ. 1): 3. Կարմիր բլուր (Թեյշերաիմի) (Плютовский Б. 1950, նկ. 4): 5. Վան (Плют — ровский Б. 1959, էջ 174, նկ. 35):

ԱՂՅՈՒՄԱԿ 29

Վանտոսայան (ուրարտական) գահավորակների օրինակներ:

1. Պատկեր գոսու վրա (Miyashita S. 1983, աղ. 1): 2. Պատկեր կիսալուսնաձև կախիկի վրա (Kellner H.-J. 1991, էջ 166, նկ. 2): 3. Վան: Պատկեր արծաթե կիսալուսնաձև կախիկի վրա (Meyer G. 1995, էջ 209): 4. Պատկեր գոսու վրա (Calmeyer P. 1991, էջ 317, նկ. 4): 5. Պատկեր արծաթե մեդալիոնի վրա (Kellner H.-J. 1991, էջ 167, նկ. 3): 6. Պատկեր բրոնզե քիթեղի վրա (Barnett R. 1954, աղ. XI): 7,8. Պատկերներ բրոնզե քիթեղների վրա (Meyer G. 1995, էջ 210, Merhav R. 1991, էջ 247, 249):

ԱՂՅՈՒՄԱԿ 30

1-7. Գեղիովտի քարայր-դամբարանից հայտնաբերված անոթների մնացորդներ (1-6. կավ, 7. բրոնզ) (Փիլիպոսյան Ա., Խաչատրյան Լ. 1995, էջ 90, աղ. 4, նկ. 6, էջ 97, աղ. 11, նկ. 3,4):

ԱՂՅՈՒՄԱԿ 31

Վանտոսայան (ուրարտական) խեցանոթների մնուշներ:

1. Արգիշթիխիմի (Аветисян Г. 1992, էջ 98, աղ. II, նկ. 6): 2. Կարմիր բլուր (Թեյշերաիմի) (Аветисян Г. 1992, էջ 98, աղ. II, նկ. 2): 3. Կարմիր բլուր (Թեյշերաիմի) (Есаян С. 1964, էջ 62, աղ. X, նկ. 5): 4. Կարմիր բլուր (Թեյշերաիմի) (Аветисян Г. 1992, էջ 154, աղ. LVIII, նկ. 2): 5. Արին բերդ (Էրերունի) (Аветисян Г. 1992, էջ 154, աղ. LVIII, նկ. 2): 6. Երևան (պատահական) (Есаян С. 1964, աղ. VIII, նկ. 7): 8-10. Կարմիր բլուր (Թեյշերաիմի) (Есаян С. 1964, աղ. IX, նկ. 1,2,4):

ԱՂՅՈՒՄԱԿ 32

Խեթական աստվածությունների հիերոգլիֆային անվանումները (Masson E. 1981: Güterbock H. 1982):

ԱՂՅՈՒՄԱԿ 33

Աստվածությունների հիերոգլիֆային անվանումները:

1-12. Խեթական: 13. Վանտոսայան (ուրարտական):

ԱՂՅՈՒՄԱԿ 34

1. Նորբաբելոնյան կնիքի արտատպություն (Brentjes B. 1983, էջ 156): 2. Կարմիր բլուրից գտնված կնիքի արտատպություն (Плютовский Б. 1962, էջ 106, նկ. 71): 3. Միջինբրոնզեդարյան կավանոթ Մեծամորից (դամբարան 83) (Khanzadian E. 1995, էջ 26, նկ. 11): 4. Եգիպտական Կա աստվածը (Луркер М. 1998, էջ 81): 5. Կնիք-կախիկ

Վարմիր բլուրից (Пиотровский Б. 1962, էջ 105, նկ. 69): 6. Շիվինի ասածո պատկերը (Пиотровский Б. 1959, էջ 225, նկ. 70): 7. Հագոր: Քանանական ծիսական կառույցի մնացորդներ (Pritchard J. 1975, նկ. 103):

ԱՂՅՈՒՄԱԿ 35

Գեղեկվտի քարայր-դամբարանից հայտնաբերված պեղանքի առարկաներ: 1, 2. Բրոնզե ապարանջաններ (Փիլիպոսյան Ա., Խաչատրյան Լ. 1995, էջ 97, աղ. 11, նկ. 1): 3-8. Ուլունքներ (կավ, ապակի, ոսկոր): 9. Ոսկրե վզնոց (Փիլիպոսյան Ա., Խաչատրյան Լ. 1995, էջ 97, աղ. 11, նկ. 2):

А. С. Пилипосян Р. А. Мкртчян

ВАНТОСПСКАЯ (УРАРТСКАЯ) ПЕЩЕРНАЯ ГРОБНИЦА ГЕХОВИТА (Резюме)

ВВЕДЕНИЕ

В истории и культуре Армении последняя четверть II — середина I тыс. до н.э. представляет собой период, в течении которого сложившиеся в отдельных областях Армянского нагорья и уже проявляющие ростки государственности племенные образования постепенно объединялись в прочные и боеспособные союзы (Наири, Уруатри, Шубрия, Этиуни и др.). Тем самым была подготовлена основа создания нового военно — политического образования, которое выступило на историческую арену в середине 9 в. до н.э., за короткое время став одной из наиболее могущественных держав Ближнего Востока.

Специалисты по истории, письму и культуре древнего Востока, взяв за основу разноязычные свидетельства ряда первоисточников, дали рассматриваемому государству разные (но, по существу и синонимичные) названия — Урарту — Урашту — Ванское царство — Биайнили (Биайнеле) — Арарат.

С целью избежать подобного разнобоя, мы находим целесообразным ввести в научный оборот для обозначения упоминаемой на Армянском нагорье с последней четверти II тыс. до н.э. и достигшей в IX-VI вв. до н.э. государственности страны термин "Вантоспское (Ван — Тоспское) царство".

Около полутора столетий вопросы материальной культуры, истории, пантеона, архитектуры и градостроительства, письма и языка, быта и пр. Вантоспского царства находятся в центре внимания многочисленных востоковедов, историков, искусство — веков, языковедов и археологов.

Настоящая работа посвящена изучению чрезвычайно своеобразного и имеющего важное значение для исследования истории и культуры Вантоспского царства археологического памятника — пещерной гробницы Геховита.